

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra psychologie

Bakalářská práce

Ekologická výchova z hlediska psychického vývoje jedince

Vedoucí práce: PhDr. Jan Polivka

Autor práce: Martina Nebeská

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: prezenční

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

14. dubna 2009

.....

Podpis

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Janu Polivkovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji Radimu Stolinovi, DiS. za pomoc při redigování textu a grafické úpravě práce.

OBSAH

Úvod	6
1 Vnímání zvířat v historickém kontextu	8
2 Výzkum odcizování člověka přírodě	10
3 Ekologická výchova	10
3.1 Systém ekologické výchovy	11
3.2 Metody ekologické výchovy	12
3.3 Ochrana fauny České republiky	13
 CHARAKTERISTIKY JEDNOTLIVÝCH VÝVOJOVÝCH OBDOBÍ	
4 Předškolní období	15
4.1 Vývoj poznávacích procesů	15
4.2 Socializace	16
4.3 Sebepojetí a genderová identita	17
4.4 Hra a pohádka	18
4.5 Výukový program pro předškolní děti	19
4.5.1 Slunce a hrách	19
4.5.2 Náměty na činnosti dětí v MŠ v rámci ekologické výchovy	21
 5 Mladší školní věk	27
5.1 Vývoj poznávacích procesů	27
5.2 Socializace	28
5.3 Vývoj osobnosti a sebepojetí	29
5.4 Hra a hračka	29
5.5 Výukový program pro děti mladšího školního věku	30
5.5.1 Exkurze do stanice pro zraněné živočichy	30
 6 Dospívání – adolescence	32
6.1 Vývoj schopností a zájmů	32
6.2 Vývoj poznávacích procesů	33

6.3 Emoční vývoj	34
6.4 Socializace	34
6.5 Výukový program pro dospívající	35
6.5.1 Znečištění vody	36
6.5.2 Pedagogika zážitku	38
6.5.3 Aktivity rozvíjející pozitivní vztah dětí k přírodě	39
Závěr	41
Seznam použité literatury	43
Seznam příloh	45
Přílohy	46
Abstrakt	61

Úvod

V roce 2005 jsem dostala první příležitost pomáhat při přípravě aktivit pro děti v Centru ekologické výchovy Ochrany fauny České republiky. Nejprve mě tato činnost příliš neoslovila, ale pak jsem začala objevovat, jak důležitá je ekologická výchova nejen pro děti, ale pro celou společnost a tím i pro přírodu a životní prostředí.

Množí se případy bezcitného týrání a zabíjení zvířat, které mají na svědomí nejen děti, ale i „dospělí“ jedinci. Kde je příčina takového bezcitného chování, je obtížné pochopit. Jakákoliv maličkost, která přispěje k přiblížení člověka k přírodě a živočichům, je smysluplná a naplňující. Právě v ekologické výchově se nabízí možnost seberealizace, protože v dnešním světě není u dětí kontakt s přírodou tak běžný, jako tomu bývalo dříve. Pokud se v rámci ekologické výchovy podaří v dětech probudit lásku k přírodě a veškerému životu, bude je provázet celý život, a tento vztah se určitě pozitivně projeví v jejich samostatném životě a rozhodování.

Důležitá otázka zní, jakým způsobem udělat ekologickou výchovu pro děti efektivní, zábavnou a smysluplnou. Tato práce nechce být návodem na dokonalou ekologickou výchovu, ale pouze náhledem na ni z hlediska vývojové psychologie. Poznatky vývojové psychologie jsou důležité pro každou práci s dětmi. Pokud je chceme pochopit, vychovávat nebo jim předávat své hodnoty a hodnoty společnosti, jen těžko nám postačí vlastní obraz toho, jaké to je být dítětem. V první kapitole se tedy budu zabývat historií zacházení se zvířaty (čerpat budu hlavně z knihy *Žijeme spolu* aneb *Jak na téma ochrany zvířat*, kde je toto téma dobře zpracované) a výzkumem o odcizování člověka přírodě, který probíhal v letech 2004 a 2005. Dále ekologickou výchovou obecně, jejími metodami a systémem. Představím fungování a nabídku Centra ekologické výchovy OFČR. Následuje kapitola o vývojové psychologii, kde se pokusím o charakteristiku jednotlivých období vývoje s ohledem na ekologickou výchovu, tedy vývoj těch oblastí, které mohou pomoci při sestavování ekologického výukového programu. V části práce o vývoji jedince budu čerpat hlavně z knihy Marie Vágnerové

Vývojová psychologie, dále pak z Cesty životem od Pavla Říčana a Vývojové psychologie od Jiřího Langmeiera a Dany Krejčířové. Za každým vývojovým obdobím uvedu ekologické výukové programy vhodné právě pro toto období. Při sestavování výukových programů budu čerpat hlavně z interních materiálů Centra ekologické výchovy Ochrany fauny ČR, dále pak z internetových stránek Metodického portálu www.rvp.cz.

Cílem mé práce je tedy představit ekologickou výchovu a vypracovat několik výukových programů pro děti různého věku a respektovat jejich věkové zvláštnosti a specifika různých vývojových stádií.

1 Vnímání zvířat v historickém kontextu

Pravěk byl jediným obdobím v dějinách lidstva, kdy bylo postavení člověka srovnatelné s postavením zvířat. Lidé byli na zvířatech závislí, potřebovali jejich maso jako potravu, kožešinu na oděv a kosti pro výrobu nástrojů. Od té doby se však naše podmínky zásadně změnily. Stále se ale v mnoha ohledech ke zvířatům chováme jako k rivalům a nepřátelům. Více než 55 miliard zvířat každý rok chováme a následně zabijeme a zkonsumujeme, 100 milionů jich necháme zemřít při pokusech a miliony dalších týráme nebo zabíjíme z jiných důvodů.

Velkým přelomem byla domestikace zvířat, ke které došlo asi před 10 000 – 16 000 lety. Domestikace je chápána jako velký pokrok pro lidstvo – člověk přestal být závislý pouze na lovu a opustil určité nehumánní praktiky při zacházení se zvířaty. Spolu s domestikací se však vyvinul vzor pro využívání jiných živých tvorů (černoši, Indiáni,...).

Náš vztah k ostatním tvorům můžeme také sledovat v židovsko-křesťanské tradici. Zejména ve Starém zákoně můžeme najít projevy sounáležitosti se zvířaty například Bůh přirovnává zabití býka k zabití člověka (Izajáš 66:3), „spravedlivý člověk cítí i se svým dobytkem“ (Příslaví 12:10). Za klíčové je ovšem považováno místo, kde Bůh říká: „Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“ (Genesis 1:26). Pro křesťany byla tato Bohem „přidělená role“ spíše moudrou a ohleduplnou péčí o „svěřený“ svět, pro někoho však může být tento výklad určující v tom smyslu, že Bůh dal člověku nadvládu nad ostatními „hovady Božími“ a svět byl stvořen pro člověka a existuje proto, aby mu sloužil.

Další stopy ve vnímání vztahu člověk – zvíře zanechala Římská říše. Při gladiátorských zápasech se zde, pro zábavu císaře a lidu, zabíjeli lidé a zvířata navzájem. Morální zásady Římanů se nevztahovaly na mnohé lidi (otroky, vězně) a žádná zvířata. Křesťanství přineslo do tohoto světa myšlenku posvátného života, ale na postavení zvířat to nic nezměnilo. Římský právní řád považoval zvíře za věc, u které není možná žádná úvaha o jejich utrpení a potřebách.

Ve středověku byla zvířata podřízenými tvory podobně jako poddaní. Lidé si uvědomovali jejich užitek, ale krutost zacházení s nimi byla na denním pořádku.

V dějinách lidstva byla výjimečným obdobím renesance - znovu ožil důraz na lidské hodnoty a důstojnost. Tento renesanční humanismus však neměl nic společného s humánním zacházením s ostatními tvory. Vyzdvihl jedinečnost člověka a jeho schopnosti. Zvířata nebo vesničané byli považováni za špinavé a příroda mohla být krásná jedině jako dokonale upravená renesanční zahrada.

V 17. a 18. století vznikaly první zákony a nařízení (Anglie, Severní Amerika), jejichž cílem bylo chránit zvířata před přetěžováním a týráním. V 17. století se v mnoha zemích Evropy rozšířily pokusy na zvířatech, které vedly paradoxně k uznání, že mohou trpět i ostatní živočichové kromě člověka. Ukázaly totiž velkou podobnost mezi fyziologií člověka a zvířat.

Rozmach průmyslu a zemědělství v 19. století způsobil, že se zvířata v očích člověka stávala pouhou surovinou a pracovním nebo výrobním nástrojem. Stoupala intenzita chovů, přibližně v polovině 20. století se rozmohly velkochovy s maximálním množstvím zvířat na co nejmenším prostoru a za co nejméně peněz. Další tlak na zvířata představuje jejich šlechtění na stále větší užitkovost (zvyšování „produkce“ vajec, mléka). Počet zvířat používaných na pokusy vzrostl v posledních 100 letech přibližně pětikrát až desetkrát. Vědecký a technický pokrok nabral v posledních dvou stoletích rychlé tempo a člověk našel nové způsoby, jak zvířata co nejintenzivněji využít. Pro zvířata a zacházení s nimi však bylo rozhodující především to, že jsme si zvykli považovat potřeby vědy či výroby za automatické ospravedlnění jakéhokoliv postupu. Na druhé straně si lidé začali novým způsobem uvědomovat svou lidskost, člověk postupně začal chápat, že celá jeho historie je plná krutosti vůči lidem a zvířatům. Nové pojetí lidskosti se projevilo v reformách trestního práva, medicíny, sociální péče... A tak se konečně začal řešit problém nehumánního zacházení se zvířaty.

Dnes se etikou ochrany zvířat zabývá například americký filosof Tom Regan (řeší otázku práv zvířat a ekologickou etiku), dále britská filosofka Mary Midgley (poukazuje na skutečnost, že problematika práv zvířat úzce souvisí s tématy jako

rasismus, sexismus apod.) Vladimír Šiler (zabývá se etikou a religionistikou) a Erazim Kohák (ekologická etika).¹

2 Výzkum odcizování člověka přírodě

Výzkum odcizování člověka přírodě byl realizován ve středisku ekologické výchovy v Toulcově dvoře a probíhal dva roky. Hlavním cílem bylo zjistit skutečnost o setkávání městských dětí s přírodou.

Nejzajímavější poznatky výzkumu:

Velké množství informací o živé přírodě získávají děti především zprostředkovaně (pomocí slov, obrázků, filmů), naproti tomu jejich vlastní zkušenost z kontaktu s venkovním prostředím je podle výzkumu na poměrně nízké úrovni. U dětí v předškolním a školním věku jsou relativně malé rozdíly při plnění úkolů ve venkovním terénu. U těch starších je patrný návyk na interiérové činnosti, venkovní terén je pro ně prostor, který je nezbytné překonávat při přemísťování mezi školou, domovem, nákupním centrem a sportovní halou. U všech věkových skupin dětí a mládeže se projevil nárůst času, který tráví s různými technickými novinkami dnešní doby (televize, počítač). Postupné vytěšňování biologické složky z životního pole mladého člověka je patrné na poklesu tělesné a duševní vitality – ubývají dovednosti a zájem o získávání zkušeností v praktickém životě.²

3 Ekologická výchova

V dnešní době je ekologie a ochrana životního prostředí velice diskutovaným tématem celého světa. Současná situace v oblasti ochrany přírody a tvorbě

---

¹ srov. ČERVENKOVÁ, K.; DAŇKOVÁ, L. aj. *Žijeme spolu aneb Jak na téma ochrany zvířat*. Pavučina, 2006. ISBN 80-903345-5-5. s. 17-27.

² srov. STREJČKOVÁ, E. O přírodě v dětství, [online]. 2007 [cit. 2008-06-29], s. 1. Dostupný z WWW: <<http://sustainable.cz/oprirodevditeci.htm>>.

životního prostředí dokazuje, že nejpokrokovější zákony, ani nejpřísnější tresty přírodu neochrání.

Nejúčinnějším prostředkem je cílevědomá a soustavná ekologická výchova. Vztah k přírodě je v úzkém spojení s úrovní vzdělání člověka a jeho mravní stránkou.

Prvky ekologické výchovy můžeme nalézt v osnovách základních škol, ve výchovných systémech dětských organizací a samozřejmě i v tisku a sdělovacích prostředcích. Ekologická výchova je ve středu zájmu mezinárodních organizací jako jsou například IUCN (Světový svaz ochrany přírody), OSN, UNESCO, WWF (Světový fond na ochranu přírody), Greenpeace. Přesto však chybí celková koncepce a návaznost ekologické výchovy tak, aby její účinnost byla co nejvyšší. To se projevuje tím, že současné děti a mládež nejspíše z nedostatku citu, znalostí a hlavně pocitu sounáležitosti s přírodou se podílejí například na ničení dřevin, plašení a rušení zvířat, znečišťování přírody - a co je nejhorší - trápení a usmrcování živočichů.³

3.1 Systém ekologické výchovy

Ekologickou výchovou rozumíme a sledujeme poznávání, chápání, hodnocení a respektování souvislostí v přírodě a vztahů mezi člověkem a jeho životním prostředím, utváření takových zájmů, potřeb, schopností a celkových postojů lidí, které by vedly k řešení a prevenci negativních jevů lidských činností na životní prostředí a směřovaly k souladu mezi člověkem a biosférou.

Ekologická výchova může probíhat v rodinné, mimoškolní a školní formě. Všechny tyto formy by na sebe měly navazovat a doplňovat se.

Obsahem ekologické výchovy jsou jevy, souvislosti a ekologické zákonitosti v přírodě z hlediska současné biosféry a jejího vývoje, biologická a sociální jednota člověka a jeho interakce s prostředím a vlivy různých lidských činností na životní prostředí

---

³ srov. HAVLICKÁ, E.; MARXOVÁ, Z. aj. *Ekologické hry*. Olomouc: Dům dětí a mládeže v Olomouci, 1992. s.6 - 7.

Cíle ekologické výchovy lze rozdělit na krátkodobé a dlouhodobé - celkové. Mezi krátkodobé cíle patří omezování a napravování negativních jevů a vlivů různých činností na životní prostředí, respektování ekologického principu.

Do dlouhodobých a celkových cílů řadíme vytvoření racionálního souladu mezi člověkem a jeho životním prostředím, cílevědomou prevenci vážných rozporů mezi člověkem a biosférou.⁴

3.2 Metody ekologické výchovy

Základní metody ekologické výchovy můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. Do první řadíme hry a grafické názorné metody, do druhé praktické metody.

Na děti lze těmito metodami působit několika způsoby: podle věkové a rozumové vyspělosti dětí v kolektivu, podle situace v terénu, pracovních podmínek atp.

Tyto metody spočívají v názorném využití slovních metod, zaměřují se na názornost dynamických souvislostí mezi předměty a jevy. Vedou k samostatnému a tvořivému myšlení dětí. Mezi ně můžeme zařadit hry, besedy, exkurze, výstavy, vycházky do přírody, využití videa, filmu, literatury, prvků estetické výchovy – malování, modelování, poezie.

Ekologická výchova probíhá také rozmanitě podle časového členění:

- 1) Součást celoročního plánu
- 2) Začlenění do ročních období (tematické vycházky)
- 3) Program letního tábora
- 4) Využití na jednotlivých akcích oddílu či kroužku⁵

---

⁴ srov. HAVLICKÁ, E.; MARXOVÁ, Z. *Ekologické hry*. Olomouc: Dům dětí a mládeže v Olomouci, 1992. s. 7 - 8.

⁵ srov. tamtéž. s. 12 - 14.

3.3 Ochrana fauny České republiky

Ochrana fauny ČR je nevládní nezisková organizace se sídlem v Zámecké ulici ve Voticích, která vznikla v roce 1998. Její činnost je zaměřena na ochranu volně žijících živočichů, jejich biotopů a ekologickou výchovu veřejnosti.

Centrum ekologické výchovy (CEV)

CEV OFČR je od roku 2006 Krajským střediskem environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty Středočeského kraje. Cílem centra je předávat znalosti a dovednosti potřebné pro ochranu životního prostředí co nejširšímu okruhu lidí všech věkových kategorií. Centrum nabízí výukové programy nejen školám všech stupňů, ale také jiným organizacím, institucím, zájmovým skupinám, rodinám s dětmi i široké veřejnosti. Při přípravě jednotlivých akcí středisko spolupracuje s řadou dalších organizací a institucí, čímž se snaží zvyšovat pestrost nabídky, odbornou kvalitu a dostupnost v rámci co nejširšího území působnosti.

Působí zejména v jihozápadní oblasti středních Čech, ale také v severní části Jihočeského kraje, kde realizuje: programy pro školy, odborné semináře, akce pro veřejnost, ekoporadnu, klub Ochrany fauny ČR, přírodovědný kroužek a další.

Programy pro školy

Ekologické výukové programy jsou zaměřeny na pochopení vztahů v přírodě a principů vzájemného ovlivňování člověka a životního prostředí. Snaží se zároveň naučit děti základům ochrany životního prostředí a posilovat jejich kladné vnímání přírody. V průběhu programu jsou vždy kombinovány různé metody – formou besedy na vybrané téma se děti dozvídají nové informace, prostřednictvím simulačních her si je opakují a zažívají, věnují se tvořivé a výtvarné činnosti související s probíraným tématem nebo provádějí vlastní pokusy a pozorování. Výukové programy si lze objednat do školy nebo se jich

zúčastnit přímo ve Stanici pro zraněné živočichy ve Voticích v rámci prohlídky. Programy probíhají většinou uvnitř školy či ekocentra, některé částečně venku. Některé programy jsou omezené na určité období roku, jeden probíhá pouze v prostorách ekocentra. Jsou určeny pro skupinu 20 dětí, jiný (větší) počet je třeba konzultovat.

Příklady výukových programů:

Ptačí krmítko (1. stupeň ZŠ): Program seznamuje s tím, proč se někteří ptáci stěhují do teplých krajín a jiní u nás zůstávají. Děti si zahrají na vlaštovky a jejich putování do Afriky a zpět, naučí se básničku a v závěru si vyrobí vlastní krmítko ze šišky a tukové směsi, které mohou vyvěsit na školní zahradě. *(Délka programu: 60 min., věková skupina: 1.- 2. třída).*

Co houká nocí aneb Sovy zblízka (2. stupeň ZŠ): Program představuje hlavní zástupce našich druhů sov, seznamuje s jejich biologií a na příkladu jejich role v ekosystému vysvětluje pojem potravní pyramida. Zároveň rozebírá příčiny jejich ohrožení, a dotýká se tak komplexnější problematiky změny krajiny a hospodaření. Při rozboru sovích vývržků se účastníci seznámí se zajímavou metodou biologického mapování změn krajiny. *(Délka programu: 90 min., věková skupina: 6. – 9. třída).*

Co se děje v jarní přírodě (mateřská škola): Děti si zahrají hru barev a z těch, které nám připomínají jaro, vyrobí malou jarní krajinu. Při tom si budou povídat o tom, co všechno se děje v jarní přírodě, zahrají si hru na vývoj žab a klíčící rostlinné semínko. Nakonec si společně prohlédnou skutečná semínka pod lupou, zasadí je do květináče a pak už bude zbývat jen o ně pozorně pečovat a čekat, jaká rostlina z nich vyroste. *(Délka programu: 90 min.)*⁶

---

⁶ srov. *Ochrana fauny ČR* [online]. [2003] , 9.zář 2007 [cit. 2008-06-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.ochranafauny.cz/>>. <http://www.ochranafauny.cz/ekocentrum/>

CHARAKTERISTIKY JEDNOTLIVÝCH VÝVOJOVÝCH OBDOBÍ

4 Předškolní období

Předškolní období trvá od 3 do 6 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy, který s věkem dítěte sice souvisí, ale může oscilovat v rozmezí jednoho, eventuálně více let.⁷ V tomto období si dítě vytváří obraz o světě, svůj první „světový názor“, počínaje otázkami o vzniku a smyslu světa a konče sférou vlastního těla.⁸ Dítě si v tomto období také stabilizuje vlastní pozici ve světě, diferencuje vztah ke světu.⁹

4.1 Vývoj poznávacích procesů

Poznávání je v tomto věku zaměřeno na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí. Myšlení předškolního dítěte ještě nerespektuje zákony logiky, a je tudíž nepřesné, má mnohá omezení.

Způsoby, kterými dítě nazírá svět, jak a jaké informace si vybírá, charakterizuje centrace a egocentrismus. Centrace je tendence kulpívání na jednom, obvykle percepčně nápadném znaku, který je považován za podstatný, a přehlížení jiných, méně výrazných znaků, i když mnohdy objektivně významnějších. Předškolní děti nedovedou uvažovat komplexněji, vzít v úvahu více než jeden aspekt situace. Egocentrismus, tj. ulpívání na subjektivním názoru a opomíjení jiných, které mohou být odlišné. Magičnost, absolutismus a antropomorfismus jsou způsoby, kterými tyto informace zpracovává. Magičnost je tendence pomáhat si při interpretaci dění v reálném světě fantazií, a tak jeho poznání zkreslovat. Absolutismus, tj. přesvědčení, že každé poznání musí mít

---

⁷ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 173.

⁸ srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7. s. 119.

⁹ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 173.

definitivní a jednoznačnou platnost. Antropomorfismus, tj. přičítání vlastností lidských bytostí i neživým objektům.¹⁰

4.2 Socializace

V předškolním období je stále nejvýznamnějším prostředím pro primární socializaci rodina. Důležitým mezníkem je nástup do mateřské školy, která zprostředkovává kontakt s jinou autoritou a vrstevníky, o které má dítě zájem a dokáže s nimi spolupracovat.

Rodina je pro dítě soukromé prostředí, které je zdrojem jistoty a bezpečí. V ní si osvojuje základní způsoby sociálního chování. Učí se komunikovat, vnímat a chápat projevy jiných lidí, respektovat jejich potřeby, zvládat vlastní emoce a uplatňovat vlastní názory a přesvědčení. Rodina je tedy základní sociální skupinou a vztahy mezi jejími členy jsou pro dítě velmi důležité. Rodiče představují pro předškoláka emočně významnou autoritu. Věří, že rodiče si poradí s každou situací. Představují vzor, kterému se chtějí podobat a identifikovat se s ním.

Vázanost na rodinu se postupně uvolňuje a po třech letech je dítě schopné vstoupit do nového společenského prostoru, chodit do mateřské školy a navazovat vztahy mezi vrstevníky. V mateřské škole je dítě zařazeno do skupiny neznámých dětí, se kterými navazuje první krátká přátelství, učí se ve správné míře prosazovat vlastní osobnost, rozvíjí schopnost soupeřit a spolupracovat.¹¹ Předškolák už tedy zvládá střídání rolí (vůči rodičům, učitelce, ostatním dětem). Velkým nárokem je dosáhnout rovnováhy mezi soupeřením a spoluprací.¹² Role soupeře je pro dítě snazší a atraktivnější. Prožitek úspěchu se stává součástí osobní identity a ovlivňuje dětské prožívání i chování. Děti však ještě uvažují

---

¹⁰ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 174 - 176.

¹¹ srov. tamtéž. s. 213.

¹² srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7. s. 126.

egocentricky a je pro ně důležité vlastní sebeprosazování, proto je pro ně složitější spolupracovat s ostatními a potlačit touhu po uspokojení vlastních potřeb.¹³

4.3 Sebepojetí a genderová identita

V předškolním věku je pro děti důležitá možnost pronikat do širší společnosti a nějakým způsobem se v ní uplatnit. Je pro ně podstatné, jak vypadají a jak své tělo ovládají. Zevnějšek samotný má v tomto věku význam pouze v případě, že je nápadný a vyvolává pozitivní nebo negativní pozornost. Proměnu vnějších znaků dítě chápe jako proměnu vlastní identity.

Předškolní děti do svého sebepojetí zahrnují více schopností a dovedností, které ukazují na jejich samostatnost a vývojový pokrok. Nepochopí žádnou příležitost, aby ukázaly, co umí. Jsou přesvědčeny, že se jim vše povede, považují se za takové, jakými by chtěly být.

Nekritičnost a přehnaný důraz na sebe jsou typickými znaky nezralé dětské identity. Z toho vyplývá i běžný sklon k vychloubání. Dovedou se vytahovat svými věcmi, předpokládanými schopnostmi i člověkem, kterého považují za součást sebe sama. Pro předškolní děti jsou součástí identity i všechny role, které na sebe přijímají a zvláště ty v jiném sociálním prostředí, mimo rodinu (role žáka MŠ, kamaráda). Tyto role potvrzují dosažení určitého postavení a mají vliv na vlastní sebepojetí.

Součástí dětského sebepojetí je i vlastní *genderová identita*, jejíž chápání se v průběhu předškolního věku mění. Tříleté dítě si ještě neuvědomuje, že jeho pohlaví je trvalým znakem osobnosti. Důležitější jsou pro ně nápadné vnější znaky genderu. Věří, že pokud se převléknou, jejich genderová identita se může změnit. K uvědomění si stálosti pohlavní identity v čase dochází ve čtyřech letech. Toto vědomí je spojováno se sociálně vymezenými znaky (hračkami, oblečením, činnostmi...). Kritizují chování, které neodpovídá jejich genderové roli a naopak

---

¹³ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 214.

jsou pyšné, když jednají v souladu s ní. V pěti letech si děti uvědomí, že jejich genderová identita zůstává stejná, i v případě, že se dostanou do jiné situace, například když se za někoho přestrojí. Starší předškoláci považují svou příslušnost k určitému pohlaví za velice důležitou a jsou přesvědčeni o vyšší hodnotě vlastního genderu. Pomocí tohoto hodnocení se s ním lépe ztotožňují.¹⁴

4.4 Hra a pohádka

Předškolní věk je často nazýván obdobím *hry*. Předškolák si hraje intenzivně, s velkou vášností a vášnivostí. Rozšiřuje se i repertoár jeho her. Některé hry jsou důsledkem radosti z větší obratnosti a síly - nekoordinovaný pohyb, skákání, běhání, házení. Soupeřivost těmto hrám dodává ještě větší přitažlivost. Děti jsou úspěšné v „paměťových“ hrách jako je například pexeso, ve kterém poráží i dospělí. Nejzajímavější a vývojově nejdůležitější jsou námětové hry, které se prolínají s honičkami (hry na policisty a zloděje). Předškolní děti už se nespokojí s chudými rekvizitami, ke své hře využívají mnoho rozmanitých předmětů. Pokud mají možnost, hrají si ve dvojicích (prodavač - nakupující). Nejběžnější hračky předškoláků jsou u děvčat panenky a u chlapců hračky spíše technického rázu.¹⁵

„Odborné studie ukázaly, že hra má pozitivní vliv na rozvoj fyzické zdatnosti dítěte a na osvojení dovedností, jež mu mohou pomoci v dalším životě. Mnohé dětské hry spojené s prožitkem pozitivních emocí vytvářejí trvalejší intelektové zdroje a mají stimulační vliv na tvořivost. Skupinové hry spojené s pozitivními emocemi vytvářejí navíc i vztahy, jež přetrvávají a v další fázi života se mohou projevit například ve formě sociální opory. Soutěživé hry, opět úzce spojené s kladnou emocí radosti, pak mohou zvyšovat sebehodnocení dítěte - a to je mimořádně důležitý zdroj v boji s životními těžkostmi.“¹⁶ Ve hře dokážou děti velmi dobře využít svou představivost a fantazii. To je pro vývoj velice důležité.

---

¹⁴ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 225 - 235.

¹⁵ srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7. s. 128.

¹⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. Čemu slouží pozitivní emoce. *Psychologie dnes*, 2006, roč. 12, č. 12, s. 32.

V životě dítěte hraje významnou roli také *pohádka*. Pohádka je dětem blízká svou časovou neurčitostí a tajemností. Vyhovuje dětem svou jednoduchostí - černokněžník má černé vlasy, černý plášť a černou knihu, lidé jsou buď dobří nebo zlí. Předškolák dokáže sledovat poměrně dlouhý děj, vžívá se do něj a srovnává ho s hrou. Poslouchání pohádky má pro dítě podobný citový význam jako hra. Pomocí pohádky se může vyrovnávat se svými strachy a konflikty v bezpečí své postele a blízkosti čtoucí matky.¹⁷

4.5 Výukové programy pro předškolní děti

Svět předškolních dětí je pohádkový, plný her a fantazie. V tomto věku je kontakt s přírodou ještě celkem běžný, například v rámci vycházek ve školce. Přesto je spousta dětí, které se s krásami přírody setkají pouze při těchto vycházkách. Proto je důležité jim toto setkávání umožnit pravidelně a hlavně zblízka.

V předchozích kapitolách jsme se dozvěděli o základních funkcích a procesech v psychickém vývoji předškoláků, které bychom měli brát v úvahu při sestavování ekologických výukových programů pro děti. Následující program tedy sestavuji s ohledem na nedokonalost dětské logiky, potřebu rozvíjet schopnost spolupráce, radost ze hry, významnou roli pohádky a úspěšnost v „paměťových“ hrách.

4.5.1 Slunce a hrách

Cíl: Pomocí hry, pohádky a osobního prožitku pozitivně ovlivnit vztah dětí k přírodě. Ve výukovém programu se učíme vnímat zvuky přírody - hlavně ptačí zpěv, rozvíjet schopnost sebeovládání, spolupráce a hmatové vnímání přírodnin.

Pomůcky: papírové masky sluníček, žluté pastelky, gumičky pro připevnění sluníček na hlavu, CD s ptačím zpěvem, obrázky zvířat, „hledací krabice“

---

¹⁷ srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7. s. 132.

(uzavřená krabice s vyříznutými otvory pro ruce), různé přírodní materiály, semínka hrachu, kelímky, zemina.

Popis činností:

1) Důležité Slunce: Výukový program začneme představením sebe a seznámením se s dětmi. Následuje přečtení pohádky „Jak ČIM a ČARA budili Slunce“¹⁸ (viz. Příloha I.). Poté si vybarvíme připravená sluníčka, která mají vystřižené otvory pro oči. Při tom si povídáme o tom, pro koho a pro co je Slunce důležité. Na hotová sluníčka připevníme gumičky a necháme jako masky na další aktivitu. Na základě pohádky si vyzkoušíme, jak sluníčko ráno vstává. Děti se položí na zem a my pustíme CD s ptačím zpěvem. Nejprve potichu a se vzrůstající hlasitostí se děti pomalu zvedají a protahují celé tělo.

2) Hry: Pokud je to možné, přesuneme se ven. Máme připravené napůl rozstříhané obrázky zvířat (viz. Příloha III.). Je vhodné použít takové obrázky, na kterých jsou zvířata vyobrazena v jejich přirozeném prostředí. Každému dáme jednu polovinu obrázku. Děti mají za úkol spojit kartičky opět dohromady. Úkol ztížíme tím, že jim nedovolíme mluvit. Až se dvojice správně najde, musí se ještě shodnout na tom, jaké zvíře na obrázku mají.

Dále děti rozdělíme na dvě poloviny. Pro jednu z nich máme připravenou „hledací krabici“ s vyříznutými otvory pro ruce a v ní různé přírodní materiály, jako jsou šišky, kamínky, listy, kůra stromů, tráva apod. Necháme děti postupně do krabice sahat a poznávat ukryté věci. Pro druhou skupinu máme připravenou známou paměťovou hru s názvem „Kimova hra“. Na stůl vyrovnáme vybrané přírodní materiály (list, klacík, šišku, trávu, jablíčko... - je důležité, aby děti tyto věci uměly nakreslit) a přikryjeme je šátkem. Děti rozmístíme kolem šátku a předměty zhruba na 2 minuty odkryjeme. Děti mají za úkol si co nejvíce předmětů zapamatovat a poté nakreslit na připravený papír.

---

¹⁸ Jak ČIM a ČARA budili Slunce. *Jablko poznání : o škole, vzdělávání a efektivním učení* [online]. 2007 [cit. 2008-06-29], s. 1. Dostupný z WWW: <<http://www.jablko.cz/>>.

3) Sázení hrášku: Další část programu začneme opět pohádkou, a to O princezně na hrášku. Navazuje povídání o hrášku – co se stane, když ho zasadíme, co potřebuje, aby vyrostl atd. Nakonec si každý sám jeden hrášek zasadí. Zasazené rostlinky si děti nechají ve školce a starají se o ně, dokud hrášky nevyrostou.

Všechny děti si samozřejmě zaslouží odměnu za plnění úkolů.

4.5.2 Náměty na činnosti dětí v MŠ v rámci ekologické výchovy

Ekologická výchova v předškolním věku může probíhat prostřednictvím centra ekologické výchovy, rodičovské výchovy a v neposlední řadě může efektivní ekologickou výchovu dětem zajistit i učitelka MŠ. Proto v další části této práce uvádím náměty na činnosti dětí v mateřských školách, které mohou dělat se svou učitelkou. Všechny následující činnosti jsou součástí interních materiálů Centra ekologické výchovy OFČR a jejich autorkou je Ing. Veronika Melounková. Uvádím zde pouze výběr z činností s některými změnami.

Cíl: Osvojit si základní poznatky o životě zvířat v lese, umět vyjmenovat některá zvířata žijící v lese, umět charakterizovat způsob života některých zvířat, umět používat smyslové vnímání, vědět, že je třeba chovat se k životu v lese ohleduplně.

Proč lesní zvířátka v noci nespí?

Navození atmosféry: Učitelka stáhne žaluzie, děti se posadí na koberec. Ptá se dětí, co jim tato atmosféra připomíná (večer, noc), kdo byl o prázdninách déle venku, např. u ohně, zda spal někdo pod stanem apod. Naváže rozhovor s dětmi o tom, jaké měly pocity, když byly venku za šera nebo za tmy (např. bylo jim hezky u ohně, když zpívaly s rodiči a kamarády, bály se tmy, protože se v ní hůře orientovaly, slyšely různé zvuky např. zvířat, jedoucí vlak a další).

Zvířata jsou plachá, obávají se různých zvuků, proto jsou přes den většinou schovaná a odpočívají. Večer a v noci, když lidé přestanou pracovat a vše utichne,

zvířátka se probouzejí a jdou hledat potravu. Je to vlastně obráceně, než u lidí - lidé a děti ve dne pracují, hrají si, chodí na procházky, sportují a v noci spí. Zvířátka ve dne spí a v noci pracují - shánějí pro sebe a svá mláďata potravu.

Jak se zvířátka ve tmě orientují

Popis činnosti:

Učitelka s dětmi zopakuje, jaké smysly máme a k čemu nám slouží. Vysvětlí dětem, že i zvířátka používají zrak, sluch, čich, hmat a chuť, ale mají je jinak vyvinuté (některé méně, některé více) než člověk. Některá zvířátka např. hůře vidí, protože v noci zrak tolik nepotřebují, ale zato mají lépe vyvinutý čich a sluch. Vyzkoušíme si, jak se zvířátka podle svých smyslů orientují.

1) Zrak - překážková dráha

Pomůcky: strachový pytel, lavička, lano, obruč, různé předměty představující potravu pro zvířátka, šátek

Popis činnosti:

Učitelka připraví jednoduchou překážkovou dráhu - např. prolézání strachovým pytlem, přelézání lavičky, chůze po laně. Děti se promění na zvířátka a zkouší si „potmě“ najít potravu. Utvoří zástup, učitelka jednotlivým dětem zaváže oči šátkem a ony zdolávají překážkové dráhy dle svých věkových a individuálních schopností buď samy, nebo s pomocí učitelky či kamaráda, který nemá zavázané oči - v tomto případě se zde procvičuje další druhotný prvek, a to umět pomoci kamarádovi. Na konci dráhy na ně čeká potravu, kterou si hmatem musí najít (nějaký předmět znázorňující potravu umístěnou v obruči). Takto se vystřídají všechny děti.

2) Sluch - určování zvuků

Pomůcky: různé předměty - lžičky, igelitový sáček, nůžky, klacíky, dřevěné kostky ad.

Popis činnosti:

Učitelka dětem připomene, že v noci nic nevidí, protože je tma, ale mohou slyšet různé zvuky. Hra „Na noc“ - děti mají otevřené oči, ale sedí zády k učitelce a snaží se poznávat a určovat zvuky, které učitelka předvádí - cinkání lžiček, trhání papíru, šustění igelitového sáčku, stříhání nůžkami, lámání klacíků, stavění z dřevěných kostek, zavírání okna, nalévání vody ad.

3) Čich - určování potravin

Pomůcky: různé druhy ovoce, zeleniny, koření, bylinky

Popis činnosti:

Učitelka si povídá s dětmi o tom, že lidé konzumují jinou potravu než zvířátka. Děti jmenují, co vše lidé jedí a co jednotlivým dětem chutná. Ale pokud bychom měli hůře vyvinutý zrak stejně jako některá zvířátka, dokázali bychom poznat potravu podle čichu?

Učitelka má na stole různé potraviny - ovoce, zelenina, pečivo, koření, bylinky. Děti jednotlivé druhy nejdříve pojmenují. Poté si sednou do kruhu, zavřou oči a učitelka nechá kolovat různé potraviny, které děti poznávají podle čichu, vůně mohou blíže specifikovat - vůně se jim líbí nebo nelíbí, voní sladce, málo, výrazně apod. Dále děti určují vůně jednotlivě - učitelka zavazuje postupně jednotlivým dětem oči šátkem a děti rozlišují 2 až 3 vůně různých potravin. Pokud nedokáží přesně určit druh, snaží se alespoň určit, zda jde o ovoce, koření, bylinku...

4) Chut' - určování ovoce a zeleniny

Pomůcky: různé druhy ovoce a zeleniny, tácky

Popis činnosti:

V předešlé činnosti určovaly děti potraviny podle čichu, nyní se zaměříme na poznávání a určování ovoce a zeleniny podle chutě. Děti mají nakrájenou zeleninu a ovoce na malé kousky (jablka, hrušky, švestky, rajská jablíčka, okurky, papriky, mrkev, meloun, hroznové víno, broskve, nektarinky, meruňky). Rozdělí se do dvou skupin a posadí se na židličkách naproti sobě. Jedna skupina dětí má zavázané oči šátkem, druhá skupina dětí má v ruce tácky s různými druhy ovoce a zeleniny a lžičkou dává ochutnat naproti sedícím kamarádům postupně různé druhy. Se zavázanýma očima se děti snaží podle chuti určit, které ovoce nebo zeleninu právě jedí. Po chvíli se v této činnosti vystřídají. Učitelka upozorní děti, aby při ochutnávání nechvátaly a snažily se správně určit, co právě jedí, a také specifikovat chuť - sladké, kyselé, šťavnaté, popř. tvrdé, měkké apod.

Maminka liška se vrací do nory

Pomůcky: stan, strachový pytel, puzzle

Popis činnosti:

Učitelka rozvine s dětmi rozhovor, jaký mají doma pokojíček, co vše v něm mají a také, zda si tam uklízí hračky. Podíváme se, jak to vypadá v liščím pokojíčku - v noře, kde bydlí liščata.

Ve třídě je postavený malý stan a před stanem natažený strachový pytel, což symbolizuje liščí noru. Mezitím, co maminka-liška šla v noci na lov, malá liščata si hrála v noře a zanechala po sobě velký nepořádek - spoustu rozházených kousků puzzle a pak si odešla hrát před noru. My se do té nory půjdeme podívat a pomůžeme malým liščatům nepořádek uklidit.

Děti jednotlivě prolézají strachovým pytle až do stanu, každé dítě sebere jeden díl puzzle a vrací se s ním ze stanu strachovým pytle zpět. Postupně tak děti přinesou „z nory“ všechny díly puzzle a „v lese před norou“ z nich společně sestaví obrázek. Obrázek představuje les s lesními zvířaty, která děti vyjmenují. Učitelka vypráví dětem konec příběhu: když se liščata vrátila do své nory, divila se, kde mají své puzzle, a byla smutná, že se o své hračky lépe nestarala a neuklízela si je. Slíbila své mamince-lišce, že příště si všechny své hračky budou uklízet.

Zde je zřejmý také výchovný podtext, který dětem nepřímou vštěpuje, že je správné o své věci a hračky dobře pečovat a uklízet je na svá místa.

Pohybová hra „Na zvířátka“

Pomůcky: malé lepící kartičky s jednotlivými lesními zvířaty (nejvíce 3 druhy), obrázek houští, nory, stromu, stromečky ze stavebnice

Popis činnosti:

Děti mají k dispozici malé lepící kartičky se třemi druhy lesních zvířat - liška, sova, divoké prase. Každé dítě si vybere jednu libovolnou kartičku. Učitelka umístí ve třídě na různé strany obrázek nory, houští a stromu. Do prostoru třídy za pomoci dětí rozmístí lesní stromy (ze stavebnice). Děti-zvířátka běhají po lese, přičemž musejí dávat pozor, aby nešláply na žádný stromeček a neshodily ho. Na předem domluvený signál (např. CD se zvuky lesa) se běží zvířátka schovat, ovšem každé do svého úkrytu (lišky do nory, sovy na strom, divoká prasátka do houští). Hra se opakuje, přičemž si děti vyměňují zvířecí symboly, představují pak jiné zvířátka a musí opět do správného domečku.

Děti si touto hrou opakují nejen poznatky o lesních zvířatech, ale současně si procvičují rychlost, pohotovost, pozornost a ohleduplnost (nešlapat na stromečky) a reakci na změnu.

Vycházka do lesa

Pomůcky: přírodní materiál

Popis činnosti:

Před vycházkou si učitelka zopakuje s dětmi zásady správného chování v lese, děti zdůvodní, proč se mají chovat v lese tiše, ohleduplně, nešlapat na malé stromečky, nelámat větvičky, nekřičet apod.

Během vycházky děti popisují vše, co vidí (všímají si měnící se podzimní přírody, popisují barvy, hledají stopy zvířátek nebo známky toho, že tam nějaké zvířátko bylo...), a říkají, co slyší (šumění větru, praskání větviček, příp. hlasy zvířat nebo ptáků...). Dále popisují různé vůně, hmatem opatrně zkouší různé materiály (větvíčky, šišky, mech, stromová kůra) a charakterizují jejich vlastnosti (hladké, drsné, studené, mokré, hebké, měkké, pichlavé...). Na závěr děti v lese staví domečky „pro zvířátka“ z různých přírodních materiálů, které najdou kolem sebe. Domečky staví v malých skupinách nebo ve dvojicích. Hotové domečky si pak všichni společně prohlédnou a každá skupinka dětí popíše kamarádům, z jakých přírodních materiálů domeček postavila a pro jaké zvířátko.

Otázky zvědavé sovičky

Pomůcky: látková sova, papírky s úkoly, odměny pro děti

Popis činnosti:

Učitelka krátce shrne, co vše se děti v poslední době dověděly o zvířátkách žijících v lese, a současně má pro děti překvapení: do školky přilétla z lesa sova, která slyšela, že si děti povídaly o ní a o dalších lesních zvířátkách. Je moc zvědavá, co vše se děti naučily. Velká látková sova má na těle spoustu malých kapsiček a v každé kapse jeden úkol. Za každý splněný úkol dostanou děti odměnu (obrázek, sladkost). Učitelka připevní sovu na stěnu a děti vytahují z kapsiček jednotlivé úkoly, které se snaží správně zodpovědět (např. kde si staví

obydlí jezevec, čím se živí divoké prase, poznáš hlas zvířete - zvuková ukázka, jmenuj alespoň jeden poznotek o lišce, umí kočka divoká šplhat po stromě?).

Na závěr děti dostanou odměnu od sovičky a velkou pochvalu od paní učitelky za své znalosti¹⁹.

5 Mladší školní věk

Mladší školní věk trvá od nástupu dítěte do školy do 11 až 12 let. Začátek školní docházky je důležitým sociálním mezníkem. Doposud byla náplní dětského života hra, nyní přistupují nové povinnosti a pravidla. Ve srovnání s předchozím a následujícím vývojem je mladší školní věk klidné a šťastné období.

Období mladšího školního věku lze charakterizovat jako věk střízlivého realismu. Rodina je pro školáka stále důležité sociální prostředí, ale získává i nová společenská postavení, ve škole a mezi vrstevníky. Rozvíjí se dětské sebevědomí, které závisí na míře soběstačnosti, vitality a tělesné kondice. V tomto období se děti snaží poznávat a pochopit okolní svět. Touží po reálných činnostech, mají zájem o různé „pokusy“ a manipulaci s věcmi. Mladším školákům nevyhovuje pasivní přijímání informací, protože mají velkou potřebu aktivity.²⁰

5.1 Vývoj poznávacích procesů

Na začátku školní docházky už jsou děti schopné základních logických operací, ale stále v závislosti na konkrétních věcech a jevech, které si lze názorně představit.²¹ Myšlení mladšího školáka je vázáno na realitu, je tedy schopen o něčem určitě uvažovat i v případě, že objekt není přítomen. Stačí mu minulé zkušenost a vlastní představa. Dítě dokáže posuzovat realitu podle více hledisek.

---

¹⁹ srov. MELOUNKOVÁ, V. *Les v noci nespí*. Interní materiály SEV OFČR.

²⁰ srov. VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ, L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-384-7.

²¹ srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X. s. 121 - 122.

Tato schopnost (decentrace) mu tedy pomáhá ke komplexnějšímu a kvalitnějšímu poznávání. Další charakteristikou konkrétního logického myšlení je konzervace, tedy vědomí trvalosti určitých objektů, jejich znaků či vlastností množin.²² Dítě tedy konečně pochopí, že pokud nalijeme vodu z láhve do jakékoli jiné nádoby nebo nádob její množství se nezmění.²³ Školáci také začínají chápat vratnost (reverzibilitu) různých proměn. Změna situace už není chápána jako definitivní.

V průběhu školního věku dozrává koncentrace pozornosti. Schopnost udržet pozornost, i na zajímavou látku, je v mladším školním věku ještě omezená. Délka soustředění se prodlužuje o jednu až půl druhé minuty za rok. Sedmileté dítě se dokáže soustředit 7 - 10 minut, desetileté 10 - 15 minut.²⁴

5.2 Socializace

Ve školním věku se rozvíjejí další vztahy mimo *rodinu*, ta ale stále zůstává základním sociálním a emočním zázemím. Vstup do školy je další fází přípravy na život ve společnosti, děti navazují vztahy jak s učiteli, kteří představují významnou a mocnou autoritu, tak s vrstevníky. Pro rozvoj dětské osobnosti ve školním věku jsou tedy důležité tři oblasti: rodina, škola a vrstevnická skupina.

Škola je významná instituce, která umožňuje rozvoj obecně sociálně požadovaných kompetencí a způsobů chování, jejím prostřednictvím děti získávají předpoklady k dalšímu společenskému uplatnění. Rozvoj jiných vlastností a dovedností užitečných pro život v lidském společenství umožňuje *vrstevnická skupina*. S vrstevníky se dítě stále více ztotožňuje, představují dostupný model chování i výkonu, dítě se s nimi může srovnávat a snažit se dosáhnout stejné úrovně.²⁵

---

²² srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 244.

²³ srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7. s. 148.

²⁴ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 256.

²⁵ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 266 - 267.

5.3 Vývoj osobnosti a sebepojetí

Pro rozvoj dětského sebepojetí je důležitý subjektivní obraz vlastní osobnosti, který ovlivňuje jednání a předurčuje, o co se dítě bude snažit, jakou pozici nejspíš získá a jak na ni bude reagovat. Na začátku školního věku je sebehodnocení ještě nepřesné a ovlivněné aktuálními zážitky. Dětské sebepojetí je významně spoluurčováno názory, postoji a hodnocením jiných lidí.

Dalším důležitým prostředkem vlastního sebehodnocení je výkon. Školákovi záleží na tom, aby úkoly plnil dobře. Osmi až devítileté dítě posuzuje svůj výkon podle standardu, určeného dospělými, nebo srovnáním výsledků s ostatními dětmi. Dětská identita je určena i příslušností k nějaké sociální skupině (rodině, vrstevníkům) nebo určité instituci (škole).²⁶

V oblasti *genderové identity* mají děti, školního věku, jasno. Vědí, že jejich pohlavní identita je trvalá a nemůže se měnit. Mají tendenci posuzovat lidi podle jejich pohlaví a podle toho jim přisuzovat určité kvality. Rozvoj genderového sebepojetí je ovlivněn působením vrstevnické skupiny. Dochází k větší diferenciaci, děti preferují stejnopohlavní skupiny, které jim pomáhají potvrdit si vlastní genderovou identitu.²⁷

5.4 Hra a hračka

Hra patří k nejoblíbenějším činnostem dětí, vhodně kompenzuje vyučování a školáci při ní relaxují. Je významným prostředkem jejich nenásilného ovlivňování a vedení. Hry mohou působit na rozvoj všech stránek osobnosti, ovlivňují biologický, psychický i sociální rozvoj jedince a podílejí se na utváření volných a charakterových vlastností. Většina jich probíhá ve dvojicích nebo skupinách, proto jsou důležité při socializaci – učí děti zapojit se do skupiny a podřizovat se pravidlům. Pomocí her děti získávají nové zkušenosti, dovednosti a rozvíjejí své schopnosti.

---

²⁶ srov. tamtéž. s. 305.

²⁷ srov. tamtéž. s. 309 - 315.

Jednou z významných podmínek hry, zvláště pro mladší školáky, je *hračka*. Hračky jako součást materiálního prostředí odrážejí způsob života společnosti a její civilizační úroveň. Dětem mohou sloužit ke hře náhodně vybrané předměty jako jsou kamínky provázky nebo hračky vyrobené z přírodnin.²⁸

5.5 Výukový program pro děti mladšího školního věku

Děti mladšího školního věku rády poznávají, jak funguje svět okolo nich, porovnávají své výkony s ostatními dětmi, dělají různé pokusy, jejich sebehodnocení je zaměřeno právě na výkon a hra je stále důležitým prostředkem jejich nenásilného ovlivňování.

V tomto věku tedy můžeme formou hry děti naučit mnohému z problematiky životního prostředí. Nejde jen o to naučit je poznávat druhy stromů, květin a zvířat, protože k tomu mají svůj vlastní školní předmět. Z přírodovědy vědí, že v přírodě existují různé ekosystémy a jak fungují. V ekologické výchově se tedy mohou učit o tom, jak oni sami a všichni lidé ovlivňují životní prostředí na planetě a konkrétní příklady toho, jak mohou toto prostředí chránit.

Ekologickou výchovu v tomto věku mohou zajišťovat učitelé, rodiče a centra ekologické výchovy, která mají velmi dobře a komplexně vypracované výukové programy založené na zkušenostech s ekologickou výchovou a znalostech globálních problémů životního prostředí.

Dále tedy uvedu příklad exkurze do stanice pro zraněné živočichy ve Voticích.

5.5.1 Exkurze do stanice pro zraněné živočichy

Cíl: Při prohlídce záchranné stanice se děti setkají se spoustou zvířat, která jsou nějakým způsobem handicapovaná - to vede k větší empatii s přírodou a zvířaty.

---

²⁸ PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7179-711-6. s. 89 - 90.

1) Prohlídka stanice:

Výukový program začneme prohlídkou stanice. Seznámíme se s osudem zvířat, a pokud je to možné, podíváme se na ně zblízka. Tato část programu je pro děti velice zajímavá - dozvídají se o nebezpečnosti drátů vysokého napětí, jak dopadne kolouch, když si ho někdo v lese pohladí a co způsobují nebezpečné pytlácké pasti i odhozené odpadky.

2) Výuková část (třídění odpadů):²⁹

Motivace - promítání diapozitivů v klubovně s tematikou divokých skládek (za doprovodu depresivní hudby). Uprostřed klubovny je vhodné mít kupu odpadků (hygienicky nezávadný odpad - PET lahve, noviny, papír, igelitové sáčky, kelímky od jogurtů,...)

Diskuse - Společně si povídáme o skládkách a odpadech poházených na zemi. Pokládáme otázky: Setkali jste se někdy s nějakou skládkou? Kde? Co by se stalo, kdyby lidé stále hromadili odpadky? Snažíme se s dětmi vést debatu o třídění odpadů, jeho důležitosti a systému. Rozdáme dětem připravené plánky se způsobem třídění odpadů a jednoduchým způsobem vysvětlíme jeho systém.

Hra: Třídění odpadu - Pomůcky: Odpadkové koše vyrobené z kartonových krabic – velmi důležitá je správná barevnost a označení stejně jako u reálných košů na tříděný odpad, jednu krabici, která znázorňuje popelnici a sběrný dvůr. Dále potřebujeme fáborky/šátky – modré, žluté, oranžové, zelené, bílé a šedé a samozřejmě odpadky. Odpadky použijeme jak reálné (například vymyté PET lahve a kelímky od jogurtů, čisté igelitové sáčky, noviny, papíry apod.), tak nakreslené (slupky od banánů, plechovky, velmi důležité jsou obrázky „problémově“ zařaditelných odpadů, například bílá keramika, auto, televize, nábytek, zrcadlo a další.

---

²⁹ srov. SLEJŠKOVÁ, M. *Třídíme odpad*. [online]. Praha : VÚP. © 2005 – 2009. Poslední aktualizace 27.4.2007 [cit. 2009.4.14]. Dostupné z <http://www.rvp.cz/clanek/280/1298>. ISSN: 1802-4785

Přesuneme se s dětmi ven, kde máme hru připravenou. Uprostřed herního prostoru jsou všechny odpadky a na okrajích připravené odpadkové koše. Děti rozdělíme do sedmi skupin, z nichž každá bude mít na starost jeden druh odpadů (papír, sklo barevné, sklo bílé, plasty, nápojové kartony, sběrný dvůr a běžné kontejnery). Děti označíme příslušným fáborkem nebo šátkem. Každá skupina má za úkol vybírat do své popelnice jen to, co do ní patří. Při hře hodnotíme správnost třídění a čas. Na závěr kontrolujeme jeden koš po druhém se všemi žáky. U špatně roztříděných kartiček a odpadků vysvětlíme důvod jiného zařazení.

3) Batikování přírodními materiály:

Program zakončíme tvořivou činností a to batikováním přírodními materiály. V klubovně si děti vyzkouší, jaké barvy lze vyrobit z přírodnin, a samy si obarví přinesená trička nebo šátky.

6 Dospívání – adolescence

Toto období začíná prvními známkami pohlavního zrání, objevením prvních sekundárních pohlavních znaků, tedy zhruba mezi 11 až 12 lety a končí dosažením plné pohlavní zralosti (20 - 22 let). Dospívání je obdobím významných a nápadných psychických změn, projevují se nové pudové tendence, celková emoční labilita a nástup vyspělého způsobu myšlení.³⁰

6.1 Vývoj schopností a zájmů

Dospívající získávají rychle dovednosti, které vyžadují značnou sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci i smysl pro rovnováhu, z toho vyplývá i jejich zájem o sport. Dále se rozvíjí zejména vizuální vnímání, které více souvisí s abstraktním myšlením. Klesá schopnost vybavit si detaily dříve vnímaného

---

³⁰ srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X. s. 138.

obrazce, proto by výuka neměla být jednostranně opřena o názornost, která by mohla vývoj abstraktního myšlení brzdit.

Rychlý rozvoj motorických, percepčních a ostatních schopností vede k novým, hlubším zájmům (sport, četba, hudba, film, divadlo). Nově se rozvíjejí zájmy o historická, společenská, válečná témata, milostné romány a science-fiction.³¹

Vyplnění volného času dospívajících odpovídá jejich větší rozumové i celkové vyspělosti a má stále rostoucí význam pro vývoj všech složek osobnosti. Na počátku dospívání mají ještě chlapci rádi bojové hry (vyrábějí zbraně, praky, cvičí se ve střelbě) a ve výchově většinou vítají vojenské prvky. Jestliže mají děvčata ještě zájem o panenky, spíše na ně šijí. Ještě významnější, než v mladším věku, jsou oblíbené „rvavé sporty“ (fotbal, hokej, košíková – sporty při, kterých dochází tělesnému kontaktu). Jednotlivé sportovní disciplíny jsou pro některé příležitostí k tomu být lepší než druzí, pro jiné je závodění spíše záminkou k užívání si radosti z pohybu a blízkého, citově silného kontaktu se soupeři i spoluhráči.

Pubescenti mají rádi tajemství a hry na tajemství. Přitahuje je šero, jeskyně, táborák, romantika a skupinové symboly, kterým rozumí jen zasvěcení.³²

6.2 Vývoj poznávacích procesů

Kognitivní vývoj je výsledkem interakce zrání a učení. Když je dospívající z neurofyziologického hlediska dostatečně zralý a díky systematickému vzdělávání získal potřebné zkušenosti, může dále rozvíjet své poznávací schopnosti. V rané adolescenci dochází ke kvalitativní proměně způsobu uvažování. V tomto období je typická potřeba přemýšlet o tom, jaký by tento svět mohl být. Realita je pouze jednou variantou z množiny možných. Dospívající jsou schopni uvažovat hypoteticky i o možnostech, které reálně neexistují.

---

³¹ srov. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X. s. 144-145.

³² srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7. s. 176-177.

Změna pohledu na svět vede k dočasnému posílení poznávacího egocentrismu, který Elkind charakterizoval následujícími body. Dospívající bývají nadměrně kritičtí a mají sklon polemizovat. Jsou přesvědčeni, že jejich argumenty jsou dostatečně jasné, aby je každý přijal a pochopil. Odlišný názor je pro ně emocionálně nepřijatelný a chápou ho jako projev neochoty. V důsledku prožitku z proměny vlastního myšlení dospívající podléhají klamu, že jejich úvahy jsou zcela výjimečné a ostatní uvažují jinak. Dále bývají přecitlivělí a vztahovační, jsou přesvědčeni, že je stále někdo sleduje a kritizuje.³³

6.3 Emoční vývoj

Změny v oblasti citového prožívání jsou spojeny s hormonální proměnou a projevují se kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí a tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty. Emoční reakce jsou ve vztahu k vyvolávacím podnětům méně přiměřené než v mladším školním věku. Citové prožitky mohou být dost intenzivní, ale bývají spíše krátkodobé a proměnlivé, proto jde velmi těžko předvídat, jak zareagují příště. Reakce ostatních lidí na chování dospívajících jim poskytují zpětnou vazbu. Tyto reakce mohou být kritické, zvyšují nejistotu a zhoršují sebehodnocení. Ke stabilizaci emočního prožívání dochází na konci tohoto období. Díky hormonálnímu vyrovnávání a adaptaci organismu na pohlavní dospělost nebývají starší adolescenti tak náladoví a citově labilní.³⁴

6.4 Socializace

Období dospívání bývá označováno jako druhé sociální narození, spojené se samostatným vstupem do společnosti (Corneau, 2000). Ukončení povinné školní docházky, volba profese a získání občanského průkazu jsou důležité sociální

---

³³ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 332 - 337.

³⁴ srov. tamtéž, s. 340 - 343.

mezníky rané adolescence. Je to období experimentace s různými mezilidskými vztahy, mění se vztahy s vrstevníky i dospělými. Pubescent odmítá podřízené postavení, demonstrovanou formální nadřazenost autorit, rodičů a učitelů. Typickým znakem dospívání je dohadování se a odmítání autority. Logickými argumenty a oponováním dosahují dospívající potřebného pocitu jistoty a možnosti vyrovnat se dospělým. Kritika a odsuzování dospělých je novým, dosud sociálně tabuizovaným projevem, proto je nápadnější, ale ne větší než kritika vrstevníků.

Rodina je stále důležitým sociálním prostředím, ale pubescenti se od ní začínají odpoutávat a osamostatňovat se. Škola je v tomto období důležitá z hlediska budoucí profesní přípravy. Stále důležitější se stává vrstevnická skupina, která se pro dospívajícího stává zdrojem potřebné emoční a sociální opory, s níž se identifikuje. Rozvíjejí se zde symetrické vztahy a vznikají první lásky. Důležité jsou i volnočasové instituce, které rozvíjejí jeho schopnosti a mohou kompenzovat školní neúspěšnost i negativní vliv rodiny.³⁵

6.5 Výukový program pro dospívající (15 - 22let)

Toto období je z hlediska výchovy a výuky velice problematické. Mladí lidé odmítají autority a důležitá je pro ně vrstevnická skupina. Proto je i při ekologické výchově potřeba dbát na tyto vývojové změny. Už nebudeme děti učit jak třídit odpad, ale můžeme jim poskytovat daleko hlubší informace o problematice životního prostředí o strategii udržitelného rozvoje apod.

V této kapitole nejprve uvedu výukový program pro dospívající a poté přiblížím nový pedagogický směr, který je v tomto období vhodným doplňkem k výchově.

---

³⁵ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8. s. 346 - 347.

6.5.1 Znečištění vody³⁶

Tento výukový program je zveřejněn v celém rozsahu na stránkách metodického portálu RVP. Jeho autorkami jsou Petra Šebestová a Lucie Sovová ze sdružení Tereza, které se zabývá ekologickou výchovou. V této práci ho uvádím zkrácený a s některými změnami.

Cíle výukového programu:

Žáci uvedou příklady látek obsažených v čistících prostředcích, které mají negativní dopad na životní prostředí; uvedou do vztahu používání čistících prostředků a jejich dopad na vodní ekosystémy; navrhnou lepší alternativy mycích prostředků, které používají doma.

Rychlí špióni

Žáci se rozdělí do skupin (5 - 6 skupin) a postupně vysílají jednotlivé členy - špióny k učiteli. Ten špiónům z jednotlivých skupin řekne jedno slovo tak, aby ho zbytky skupin neslyšely. Úkolem špiónů je co nejrychleji dané slovo nakreslit či předvést pantomimicky tak, aby skupina slovo uhodla. Jakmile jedna skupina uhodne, běží další špióni ze všech skupin pro nové slovo. Počet kol je stejný jako počet členů ve skupinách (každý je jednou špiónem). Celou dobu se snažíme udržet svižné tempo. Po skončení se žáci zamyslí nad tím, jaké je asi čeká téma – pomůckou jsou slova, která předváděli.

Návrhy slov, které budou žáci hádat: myčka, řeka, čistička, prací prášek, ryba, řasy.

Různé strachy

Rozdáme žákům pracovní listy (viz. Příloha III.) Necháme žákům zhruba 2 minuty na to, aby zapsali, čeho se bojí. Pár dobrovolníků pak může své „strachy“ přečíst - tyto odpovědi zapisujeme na tabuli. Poté postupujeme stejným způsobem u dalších dvou otázek: Čeho se může bát ryba? A čeho se bojí voda?

---

³⁶ srov. ŠEBESTOVÁ, P. SOVOVÁ, L. *Znečištění vody*. [online]. Praha : VÚP. © 2005 – 2009. Poslední aktualizace 13.10.2008 [cit. 2009.4.14]. Dostupné z <http://www.rvp.cz/clanek/280/1862> ISSN: 1802-4785

Vodní drama

Každému dáme jeden obrázek ze sady obrázků následujících výrobků: dezinfekční čistící prostředky, hormonální antikoncepce, prášky do myčky (viz. Příloha IV.). Úkolem žáků je rozdělit se do skupin tak, aby jejich výrobky sloužily stejnému účelu. Vzniklé skupiny se rozdělí ještě na polovinu, výsledné skupiny by neměly mít více než 5 členů. Mezitím rozmístíme po třídě rozstříhané indicie (viz. Příloha V.), což jsou věty popisující obecně vztahy mezi člověkem a vodním ekosystémem. K textu určenému ke čtení s předvídáním patří vždy 4 indicie. Každou sadu vytiskneme na jinak barevný papír, aby žáci věděli, která barva patří jim (barvu pro jejich skupinu jim sdělíme podle toho, jaký měli obrázek - prášky do myčky, hormonální antikoncepce, dezinfekční čistící prostředky).

Do skupin rozdáme obálky s barevnými texty (viz. Příloha VI.), do každé skupiny 3 obálky s rozstříhanými texty v tolika exemplářích, kolik je členů skupiny. Každá skupina dostane ty texty, které popisují jejich výrobek. Poté vysvětlíme princip čtení s předvídáním. Celá skupina se nejprve na základě obrázku, s jehož pomocí se dělila do skupin, a tématu hodiny (znečištění vody) pokusí předvídat, o čem bude následující text, a návrh si zapíše do pracovního listu. Poté otevře obálku číslo 1 a každý si text přečte. Prodiskutují, jak se trefili se svou předpovědí, a zkusí odhadnout další pokračování. K tomu jim mohou pomoci indicie – žáci nejprve své indicie najdou a sesbírají, pak si společně všechny indicie přečtou a zvolí tu, která se dle nich vztahuje k pokračování. Vícekrát ji už pak nepoužijí (je třeba zdůraznit, aby se snažili skutečně odpovědět na otázku pouze jedné z indicí). Svůj odhad opět zapíše a otevrou obálku číslo 2. Stejným způsobem pokračují, až přečtou celý text. Měla by jim zůstat jedna indicie, která končí otázkou. Žáci se snaží zamyslet nad tím, jak by oni sami mohli daný problém zlepšit.

Poté necháme žáky krátce hodnotit, jak se jim dařilo čtení s předvídáním a práce ve skupině. Návrhy otázek:

- *Jak se vám dařilo odhadnout, co bude následovat?*
- *Jak podrobně jste se snažili následující dění předvídat?*
- *Co v textu vám k úspěšnému odhadu pomohlo (řekněte konkrétně na příkladu)?*
- *Jak jste využili indicie?*
- *Napadá vás nějaký postup pro čtení s předvídáním, který byste příště zvolili, aby byly vaše odhady přesnější?*
- *Co vám na tomto způsobu práce s textem připadalo nejtěžší?*
- *Jak jste spokojeni s prací své skupiny?*
- *Zapojili jste se všichni do skupinové práce? Pokud ne, co vám v tom bránilo?*
- *Diskutovali jste ve skupině a snažili jste se najít shodu?*
- *Co vám na skupinové práci připadalo nejužitečnější?.*

Co k sobě patří?

Každý sám pracuje na posledním úkolu ve svém pracovním listu. Na obrázcích jsou výrobky a důsledky znečištění. Žáci mají vytvořit správné dvojice – výrobek/důsledek a popsat tuto spojitost. Dále si žáci zvolí jeden z výrobků a zakreslí si schéma toho, jak se látky v daném prostředí podílí na znečištění vody.

6.5.2 Pedagogika zážitku

Zážitky v přírodě jsou bezpochyby důležitou součástí ekologické výchovy a pozitivně ovlivňují vztah dětí k přírodě, proto v další kapitole přiblížím nový pedagogický přístup – pedagogiku zážitku, která může být vhodným doplňkem k výukovým programům a může pomoci překonávat některé vývojové problémy tohoto období.

Výchova zážitkem se opírá o intenzivní prožitky a zkušenosti získávané aktivní účastí v programu, který zahrnuje fyzicky náročné činnosti spojené s určitou mírou kontrolovaného rizika. Tento program může probíhat v přírodním

i městském prostředí a zahrnuje například strukturované hry, výpravy do obtížně přístupného terénu, trénink přežívání v přírodě a náročné vodácké akce. Programy jsou zaměřeny na rozvoj sebepojetí, sociálních vztahů a vztahů k životnímu prostředí a mimo fyzického napětí zahrnují také sebereflexi, reflexi sociální interakce a pozorování prostředí.³⁷

Zážitková pedagogika je dobrým prostředkem pro mimoškolní výchovu dětí a mládeže, a bude-li probíhat v přírodě, stane se dobrým prostředkem i pro ekologickou výchovu a základem pro tvorbu výukových (zážitkových) programů.

6.5.3 Aktivity rozvíjející pozitivní vtaah dětí a mládeže k přírodě

Výlety na vodu, sportování v přírodě, nocování pod širým nebem:

Lanové překážky

---

³⁷ srov. PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7179-711-6. s. 79.

Tradiční letní tábory

Závěr

Stejně tak jako tato práce začíná kapitolou o vnímání zvířat v historickém kontextu, i závěr zahájím krátkým pohledem na historii ekologické výchovy a ekologie vůbec. Pojem ekologie poprvé zazněl z úst německého biologa Ernsta Haeckela v roce 1858. Nejprve byla tímto pojmem označována věda o vztazích mezi organismy a životním prostředím. Stále se zhoršující stav životního prostředí byl později příčinou vzniku různých ekologických hnutí. Největší a nejznámější ekologickou organizací je bezpochyby Greenpeace. Kořeny této organizace sahají až do roku 1971, kdy si malá skupina lidí, řekla, že bude bojovat za práva zvířat na Aljašce. Od té doby se z Greenpeace stala celosvětově známou a velkou organizací, která má své pobočky po celém světě a jejím cílem je mimo jiné zachování života na Zemi v celé jeho rozmanitosti. Tento krátký popis je dokladem toho, že snaha malé skupiny nadšených lidí nakonec může dokázat velké věci. Musím však také zdůraznit, že s některými přístupy a postupy této organizace nemohu souhlasit, protože jsou mnohdy protizákonné. Historie Greenpeace, členská síla a neutuchající snaha změnit chování lidí k životnímu prostředí si však určitě zaslouží velkou pozornost. V tomto ohledu můžeme mluvit o přístupech, ke kterým se snažíme vést děti. Ekologická výchova v takové podobě jakou má se snaží vést děti právě k přiměřeným a rozumným přístupům v ochraně životního prostředí.

Při pohledu na ekologickou výchovu by se také mohlo zdát, že její výsledky nejsou na první pohled tak zřejmé. Na děti působí mnoho faktorů – škola, rodina, společnost. V rámci ekologické výchovy je můžeme učit proč a jak třídit odpad – určitě to v nich zanechá nějaké stopy – pokud ale neprobíhá „ekovýchova“ i doma a děti pozorují, jak rodiče „cpou“ do odpadkového koše plasty a sklo a papír pálí v domácím krbu, může se toto naše působení projevit až v jejich samostatném životě. Generaci dnešních čtyřicátníků ještě ekologická výchova nezasáhla, proto nemusejí být stoprocentně informováni o její důležitosti, možnostech a jejím zapojení do rodičovské výchovy. Oproti tomu se generace dnešních dětí, stává výborným předpokladem pro budoucnost ekologické

výchovy. Dětství je totiž obdobím velkého nadšení pro přírodu a vše živé, což jistě umocňuje předpoklady pro budoucí zlepšení ekologického cítění lidí. Proto věřím, že ekologická výchova má velký význam. Podaří-li se totiž při pobytu v přírodě deseti dětem vštípit, že kopat do mraveniště nebo muchomůrek není zkrátka správné, je to bezesporu úspěch. A třeba právě tyto děti, bude-li potřeba, vyrazí jednou bránit přírodu stejně jako téměř před čtyřiceti lety zakladatelé Greenpeace...

Cílem této práce bylo představit ekologickou výchovu a vypracovat několik výukových programů pro děti různého věku a respektovat jejich věkové zvláštnosti a specifika různých vývojových stádií. Jsem přesvědčena, že všechny cíle se podařilo naplnit.

Seznam použité literatury:

ČERVENKOVÁ, K.; DAŇKOVÁ, L. aj. *Žijeme spolu aneb Jak na téma ochrany zvířat*. Pavučina, 2006. ISBN 80-903345-5-5.

HAVLICKÁ, E.; MARXOVÁ, Z. *Ekologické hry*. Olomouc: Dům dětí a mládeže v Olomouci, 1992.

KŘIVOHLAVÝ, J. Čemu slouží pozitivní emoce. *Psychologie dnes*, 2006, roč. 12, č. 12, s. 32.

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7179-711-6.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-124-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, M.; VALENTOVÁ, L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-384-7.

MELOUNKOVÁ, V. *Les v noci nespí*. Interní materiály CEV OFČR.

Internetové zdroje:

STREJČKOVÁ, E. O přírodě v dítěti, [online]. 2007 [cit. 2008. 6. 29], s. 1. Dostupný z WWW: <<http://sustainable.cz/oprirodevditei.htm>>.

Ochrana fauny ČR [online]. [2003], 9.září 2007 [cit. 2008. 6. 20]. Dostupný z WWW:<<http://www.ochranafauny.cz/>>. <http://www.ochranafauny.cz/ekocentrum/>
Jak ČIM a ČARA budili Slunce. *Jablko poznání : o škole, vzdělávání a efektivním učení* [online]. 2007 [cit. 2008. 6. 29], s. 1. Dostupný z WWW: <<http://www.jablko.cz/>>.

SLEJŠKOVÁ, M. *Třídíme odpad*. [online]. Praha : VÚP. © 2005 – 2009. Poslední aktualizace 27. 4. 2007 [cit. 2009. 4. 14]. Dostupné z <http://www.rvp.cz/clanek/280/1298>. ISSN: 1802-4785.

ŠEBESTOVÁ, P. SOVOVÁ, L. *Znečištění vody*. [online]. Praha : VÚP. © 2005 – 2009. Poslední aktualizace 13. 10. 2008 [cit. 2009. 4. 14]. Dostupné z <http://www.rvp.cz/clanek/280/1862> ISSN: 1802-4785.

Seznam příloh:

- I. Pohádka „Jak ČIM a ČARA budili Slunce“
- II. Obrázky zvířat
- III. Pracovní listy
- IV. Obrázky výrobků
- V. Indicie
- VI. Texty ke čtení s předvídáním

Příloha I:

Pohádka k výukovému programu Slunce a hrách.

Pohádka „Jak ČIM a ČARA budili Slunce“

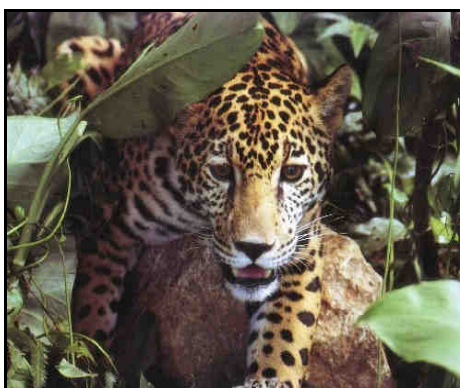
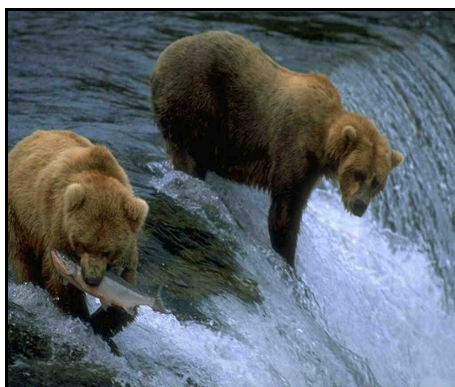
Na kraji jednoho krásně zeleného lesa rostl vysoký strom. V jeho hustých větvích našli, už na začátku jara, ochranu dva ptáčci. Jmenovali se ČIM a ČARA. V ptačí řeči znamená čim čara dobrý den! V každém lese má každé zvířátko, každý ptáček, ba i každý brouček svou práci. Tihle dva ptáčci měli za úkol každý den svým zpěvem budit Slunce, aby vstalo ze svých polštářů a začalo svítit lidem, rostlinkám, květům i zvířatům. Čim a Čara věděli, že Slunce má rádo jejich zpěv a nové písně. Proto každý den skládali nové a nové písničky a zpívali tak překrásně, že je rádo poslouchalo nejen Slunce, ale všechny květinčky, broučci, motýli, zkrátka všichni obyvatelé lesa. A nebylo to nijak lehké, vzbudit Slunce, jak byste si mysleli! Pro tak malé ptáčky to byl těžký úkol. Vstávali ještě za hluboké tmy a museli začít zpívat nejdříve jen tak lehce, jemňoučko, skoro tak, že zpěv vůbec nebylo slyšet, ale postupně byl čím dál hlasitější. Sluníčko ještě v hlubokém spánku zaslechlo jejich zpěv, jemný jako lehoučké pohlazení, a ponenáhlu zachytilo i další, už hlasitější tóny. Nedalo mu to a muselo se zaposlouchat do tak krásného zpěvu. Nejdříve jen tak trochu zvedlo hlavu z růžových mráček a první paprsky z jeho zlatých vlasů zasvítily a proběhly do okolního, zatím ještě tmavého světa. A to byl okamžik, kdy oba ptáčci museli začít vždy úplně novou píseň, kterou Slunce ještě neslyšelo. Jinak by se Slunce mohlo nahněvat, že zbytečně vystrčilo hlavu ze svého mráčkového lože. Když Slunce uslyšelo tak krásný, okouzlující dvojhlas, nedalo mu, aby zůstalo dále ve své posteli. Vstalo, protáhlo se a hup na oblohu! To už ptáci zpívali tak hlasitě, že je slyšel celý les, stromy, květiny, veverka, lišky, jeleni i zajáci, zkrátka všichni obyvatelé lesa a radovali se, jak Slunce září a jaký je to pěkný den. Kdyby Čim a Čara nebudili Slunce tak opatrně, probudilo by se mrzuté, se špatnou náladou, a to by pak celý den bylo nepěkné počasí, zvířátka by si na Čima a Čaru stěžovala, že je v lese nevlídně a nevesele. Toto Čim a Čara nechtěli, raději si dávali na svém zpěvu velmi záležet! Když se jim tak podařilo začít krásný, slunečný den, měli

potom už volno. Starali se o to, aby si našli jídlo, hledali různá jádérka rostlin, zaletěli se napít z čiré studánky, byli na všechno okolo sebe zvědaví, neboť byli malí a ještě nezkušení. Vyprávěli si s jinými ptáčky, co je nového, co kde viděli, a tak jim plynul den. Dívali se z výšky stromu a pozorovali všechno v lese, ale hlavně zase zpívali, cvičili se na další den a skládali nové písničky, aby zase mohli Slunce mile překvapit. Dnes však zjistili, že ostatní ptáčci mají své domečky, ale oni se jen tak krčí pod větve stromu. Rozhodli se, že si postaví hnízdečka, takové pěkné domečky. Hned se pustili do díla. Vybrali si nejsilnější a nejzelenější větve a začali. Nejdříve Čim pomáhal Čaře, potom Čara Čimovi a brzy byli hotové domky na sousedních větvích. Čim a Čara se tak stali ptačími sousedy, každý den skoro ráno vstávali, budili Slunce a den za dnem uměli zpívat stále krásnější melodie. Léto probíhalo v pohodě a zdálo se, že byli všichni spokojeni.

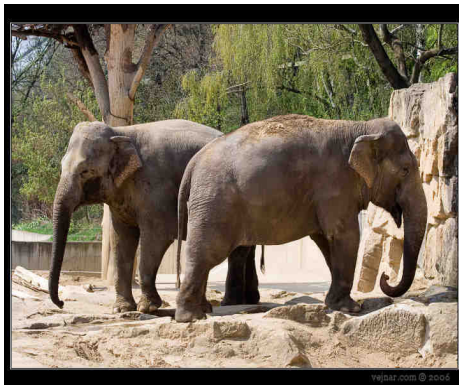
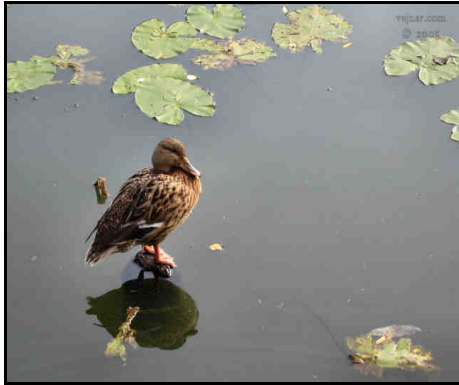
Příloha II:

Vzor obrázků, které lze použít při hře ve výukovém programu Slunce a Hrách.

Obrázky zvířat

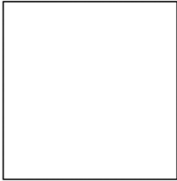
Příloha III:

Pracovní listy k výukovému programu pro dospívající: Znečištění vody.

Pracovní listy

ZNEČIŠTĚNÍ VODY

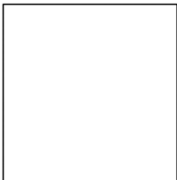
Čeho se bojíš?

	.....
	.....
	.....
.....	

Čeho se může bát ryba?

	.....
	.....
	.....
.....	

A čeho voda?

	.....
	.....
	.....
.....	

Dostali jste tři obálky, v kterých se skrývají 3 části textu. Budete je postupně otvírat a číst, ale předtím vždy zkusíte **odhadnout**, o čem se v textu píše a jak bude další část pokračovat. K tomu vám pomohou indicie rozvěšené po třídě. Pro každé předvídání můžete použít jen jednu. Své odhady si zapisujte do tabulky:

O čem bude celý text?

odhad

skutečnost

1. pokračování

odhad

skutečnost

2. pokračování

odhad

skutečnost

Vyber si jednu látku, se kterou ses tu dnes seznámil, a zakresli si, kam z naší domácnosti putuje a jak ovlivňuje další organismy:

Příloha IV:

Obrázky ke hře Vodní drama z výukového programu pro dospívající.

Obrázky výrobků

Zdroje obrázků: <http://www.vybersiantikoncepci.cz/data/sharedfiles/pilulky.jpg>
http://www.calgonit.be/images/calgonit_logo2.jpg
http://www.domestos.cz/produkt_domestos5x.php

Příloha V:

Indicie ke hře Vodní drama k výukovému programu pro dospívající.

Indicie

Dezinfekční prostředky jsou založené na tom, že hubí všechny drobné organismy bez rozdílu. Je ale otázka, zda nám to v důsledku není ke škodě....

Silné kyseliny a žíraviny jsou toxické a nebezpečné pro všechno živé, jejich účinek závisí na koncentraci látky a velikosti organismu.

Čistírna odpadních vod se skládá z několika částí. Nejprve se mechanicky odstraňují hrubé nečistoty, v další části potom bakterie rozkládají většinu látek přítomných v odpadní vodě.

Bakterie a další mikroorganismy jsou všude kolem nás, dokonce i v našem těle. Hodně druhů mikroorganismů nám v lecčems pomáhá a naše tělo je na mikroorganismy zvyklé. Potřebujeme „hygienickou čistotu“?

Chceme mít co nejčistší prádlo a nádobí, a to bez námahy. Hojně používání různých mycích a pracích prostředků se projevuje na stavu našich řek a vodních ploch.

Fosfáty obsahují fosfor, který je velmi důležitou živinu pro všechny rostliny, tedy i pro vodní řasy a sinice...

Řasy a sinice jsou důležitým zdrojem kyslíku pro vodní organismy. Při přemnožení ale jejich rozkládající se odumřelá těla kyslík naopak spotřebovávají.

Fosfáty v pracích prášcích byly omezeny na minimum, v prostředcích do myčky jsou stále ve velkém množství. Můžeme s tím něco dělat?

Používáme stále více různých léků a podobných přípravků, jako třeba hormonální antikoncepce. Až poslední dobou se ale ukazuje, že chemické látky, které nám pomáhají, žijí dál svým vlastním životem.

Některé hormony jsou stejné u většiny druhů živočichů a projevují se podobnými účinky.

Řeka je složitý ekosystém, ve kterém má každý organismus své místo. Když se příliš změní zastoupení jednoho druhu, naruší to rovnováhu celé řeky.

Některé dívky berou antikoncepci, i když ji doopravdy nepotřebují, či jen proto, aby měly lepší pleť. Jak je to s užíváním dalších léků?

Příloha VI:

Texty ke hře Vodní drama z výukového programu pro dospívající.

Texty ke čtení s předvídáním

Text – Biocidy:

Savové komando

illustration: Don Smith

http://www.researchmagazine.usg.edu/summer2002/sum02art/bp_1bacteria.jpg

totiž smrt všemu tomu malému životu, který nebohý a bezbranný člověk ani nemůže zpozorovat. Ještě že nás tady nechali tak dlouho působit, aspoň bude všechno hygienicky čisté. Prásk! Tumáš! Ať už je po tobě! Chachá, chcípáčci, už je po nich. Zato my jsme skoro nesmrtelní! A teď hurá na cestu, už nás splachuje **voda**.

Voda

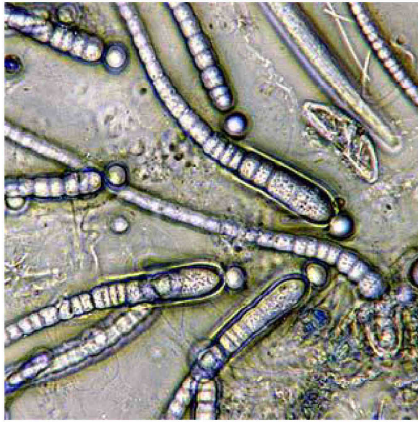
http://www.kservice.cz/pic/fotogalerie/v_potok.jpg

Podívejte se na mě, jaká jsem krásná. Ladně se vlním, třpytím se ve slunci a jak jsem průzračná! No dobře, to je jen můj sen. Jsem jen obyčejný potok, do kterého tečou splašky ze septiků ze všech domů v okolí. Ale nejsem na tom zas tak špatně, žádný kanál, nic takového. To proto, že ve mně žije spousta malých tvorečků – prvoci, řasy, bakterie. Asi jste je nikdy neviděli, ale jsou to mí nejlepší přátelé, tedy pokud drží pohromadě. Požírají všechny možné zbytky, které se ve mně

hromadí. Ale co se to děje? Kdo to tu tichounce úpí a nařiká? Perloočky, kam jste zmizely? Bakterie, počkejte, neopouštějte mě, před čím prcháte?

Ach ne, savové komando se blíží. To zas někdo chtěl mít hygienicky čistou domácnost. Ach já nebohá. Teď mi tu vymřou všichni mí přátelé. Už to znám, poslední dobou je to stále horší. Jen co se přežene savové komando, nastoupí útočná jednotka Domestos. Co budou jíst ryby, když planktonu a drobných organismů ubude? A co člověk? Myslí si, že vyhrál nad špinou, ale vůbec netuší, co ty jeho úklidové čety napáchají v **čističce odpadních vod!**

Bakterie

http://www.motherjones.com/blue_marble_blog/bacteria.jpg

Hmm, to je špína, to si pochutnáme, že jo, holky? Ještě že člověk přišel na to, že mu my, bakterie, můžeme pomáhat i v čističkách. Všechnu špínu, co sem přiteče, teda tu čistou, přírodní špínu, spořádáme tak, že po ní zbude jen čistá voda. Tak jen ať odpadní voda přitéká, k tomu ještě pořádnou porci vzduchu, to je lahůdka. Fuj! Co je tohle za vodu? Začíná se mi dělat špatně, motá se mi hlava, i když žádnou nemoc nemám, ale jak ten pocit popsat jinak? Nemůžu se hýbat. Pomoc, umírám... Ach, už vím. Biocidy se udržely ve vodě! Dostaly se až k nám! To je konec! Teď už nám nikdo nepomůže. Už vidím kamarádky, jak hynou, a špinavá voda odtéká i s jejich mrtvými těly místo čisté. **Co se s tím dá dělat?**

Text – Fosfáty

Fosfáty

<http://www.made-in-china.com/image/2f0j000IEQLGUy3TVwM/Monom-Potassium-Phosphate.jpg>

myčky se jaksí zapomělo, cheche. A tam se můžeme pořádně vyřádít. Neděláme vůbec nic špatného, abyste si nemysleli. Jen změkčujeme vodu, aby se další přísady prášku dobře rozpustily a všechny ta špína a mastnota se lépe uvolnila. Takže nám můžete být vděční, že už nemusíte drhnout zaschlé zbytky drátěnkou, my špínu uvolníme za vás! A bez namáčení! Pak odtečeme pryč, nezbude po nás ani památka. I když - vlastně, pořád se teď mluví o **sinicích...**

Sinice

<http://img.aktualne.centrum.cz/70/47/704759-sinice.jpg>

Hm, začíná svítit sluníčko a konečně se dělá teplo. Teď teprve přichází náš čas. Konečně zabereme celou vodní říši pro sebe! Normálně si nás nikdo nevšimá – no, je pravda, že nejsme skoro vidět. Ale teď, to budou lidé koukat. A ne jenom lidé! Celá voda bude naše, bude patřit nám, sinicím! Jen ať lidí hodně perou. Nebo vlastně spíš ať používají hodně myčku, to je poslední dobou lepší. Netuší, že nám tím dávají nejlepší potravu. Fosfor z fosfátů je totiž taková lahůdka, mňam! Jakmile se k nám dostane, nemůžeme přestat a musíme pořád jíst a růst a množit se. A fosforu, zdá se, je zatím pořád dost. Ještě že většina čistíren odpadních vod se fosfátů neumí zbavit. Díky tomu se můžeme rozpínat a obsazovat stále další a další území. Hladina už je celá krásně zelená, no viděli jste někdy takovou nádhernou barvu? Ne nadarmo se nám říká vodní květ, květy jsou přece vždycky krásné. Dokonce ani lidé už se sem nechodí koupat a nechávají vodu nám. Prý kvůli nám mají potom z koupání ekzémy a alergie. Ale **rybám**, těm určitě nevadíme, vždyť jsou taky zelené...

Ryby

Pomóc, nemůžu dýchat,
dusím se. Kde jste kdo?

Vím, že ryby nemluví,
ale vy mě přece slyšíte,
vždyť jste také ryby.

Proč tu nikoho nevidím?

<http://www.mrsmostavice.cz/%C3%A1tka%20bear%C3%A1.jpg>

Všude jen zelené, smradlavé, jedovaté peklo. Ach, jak se tu krásně žilo, když byla voda průzračně čistá! Řas a sinic bylo tak akorát, aby stačily k jídlu pro drobné vodní živočichy a pulce. A na nich jsem si pak pochutnala já. A jak se tu krásně dýchalo. Uznávám, že to taky bylo hlavně kvůli řasám, sinicím a dalším rostlinám. Ale co je moc, to je moc. Teď jsou sinice úplně všude. Sluneční světlo skoro neproniká pod hladinu, nikde nevidět ani živáčka. Mají kolem sebe takové bublinky, nejdřív jsem myslela, že je to kyslík. Ale fuj, bylo to tak hnusné. Málem jsem se otrávil. Nejspíš se tu rozmnožily druhy sinic, které vypouští jedovaté látky. Asi to tu vzdám a odpluji pryč za ostatními. Jen doufám, že to stihnu dřív, než se udusím. **Nebo existuje ještě jiné řešení?**

Text – hormony

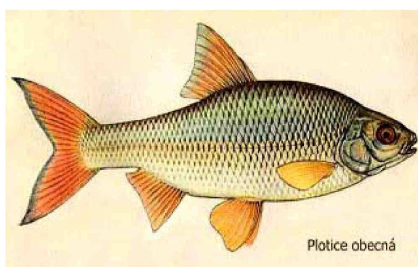
Hormony

<http://www.dkimages.com/discover/previews/750/466806.JPG>

Pěkně den po dni, pilulku po pilulce, tak se nám to líbí. Jsme lidské hormony a mateme ženské tělo tak, aby nemohlo otěhotnět. Myslím, že nás každý musí obdivovat. Projdeme žaludkem, vstřebáme se do krve, uděláme svoji práci a pořád jsme stejně svěží a nezměnění jako na začátku. Když zařídíme, co je třeba, spolu s močí se dostaneme ven a konečně se taky trochu podíváme do světa. Začátek tedy není nic moc, jen kanály a potrubí s odpadní vodou. V čističce je větší zábava, je to takový disneyland. Nejdřív různé lapáky a centrifugy. Pak dům hrůzy, teda aspoň pro většinu splašků – všude samé hladové bakterie, které pozřou úplně všecko. Ehm, skoro všecko. Na nás jsou krátké, takže pohoda. Je pravda, že někteří z nás se promění, ale tak, že jsou ještě silnější než dřív. Smějeme se nářkům ostatních sloučenin, které se pomalu rozkládají na neškodné látky, zatímco my na konci vyplujeme v krásně čisté vodě vstříc řekám, rybníkům a moři. Už se těším na **ryby**, nikdy jsem je neviděl.

Bělíce (správně plotice)

Plotice obecná

<http://rybarik.cz/mo/images/rybarik/ryby/plotice.jpg>

Jé, to se dneska krásně pluje. Potraviny je dost, voda tak akorát studená, slunce probleskuje občas až ke dnu... Prostě jaro. Doufám, že dneska potkám krásnou bělici Jířu. Nikomu to neříkejte, ale jsem do ní strašně zamilovaný. Jestli se potkáme, ukázu jí skryté místo u břehu, kde bychom se mohli vytřít. Jen doufám, že mě nepotkalo to, co mého bratra Karla. Možná tomu nebudete věřit, ale už nemám žádného bratra. Ne nezemřel, ale postupně se proměnil v sestru, tedy v samici. Zvenku vypadá dost podobně, ale uvnitř se mu tvoří vajíčka a ne spermie. Vůbec nikdo nechápe, čím to je, voda chutná i vypadá pořád stejně. Nejhorší na tom je, že se to poslední dobou stává čím dál více rybám, které znám. Jistě chápete moje obavy. A víte, co jednou říkala Jířa? Že i její kamarádky mají problémy s plodností. Nestávají se z nich samci, to ne. Jen se z jejich vajíček nevylihne skoro žádný pulec. Ach jo, to jsou časy. Bojím se, že se blíží konec světa. Nebo konec této **řeky?**

Řeka

http://www.kservice.cz/pic/fotogalerie/v_potok.jpg

Ach, jak jsem ráda, že jsem, čím jsem, totiž řekou. Teču si od pramínku až do moře a kolik toho cestou uvidím a prožiju. A jaké bohatství teprve skrývám uvnitř! Tolik života jste ještě neviděli! Plankton, řasy, vodní rostliny, škeble, koryši, a těch ryb, co kolem honí. Jsem krásně čistá, lidi se sem chodí koupat, nikdo se mě nebojí. Ale já mám o sebe trochu strach. Víte, šíří se tu poslední dobou divné, dost divné věci. Třeba bělice, znáte je, ne? Malé, obyčejné ryby, vždycky jich tu byla fůra.

Jedly, na co přišly, což bylo fajn, aspoň tu bylo čisto, nikdo se nepřemnožoval. A štiky a okouni si taky nestěžovali. Ono slupnout takhle běličku k obědu, to vůbec není špatné. No, ale to bejvávalo. Bělic strašně ubylo. Není totiž, z čeho by se rodili noví pulci. Ze samců se stávají samice a ani samice už nejsou moc plodné. A já vím, proč. Ona ta voda jen vypadá, že je čistá. Ve skutečnosti je v ní tolik hormonů, že to mezi rybami nadělá takovouhle paseku. **Ale co bude dál?**

ABSTRAKT

NEBESKÁ, M. *Ekologická výchova z hlediska psychického vývoje jedince*. České Budějovice 2008. Bakalářská práce. jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí práce PhDr. Jan Polivka.

Klíčová slova: Ekologická výchova, psychický vývoj, předškolní období, mladší školní věk, dospívání, ekologické výukové programy.

Práce se zabývá ekologickou výchovou z hlediska psychického vývoje jedince. Nejprve se věnuje vnímání zvířat v historickém kontextu, charakterizuje ekologickou výchovu, její metody, systém a seznamuje s činností Centra ekologické výchovy OFČR. Navazuje popis jednotlivých vývojových období dětí předškolního věku, mladšího školního věku, dospívání a jejich zvláštností, na jejichž základě jsou sestaveny výukové programy v závěrečné části práce.

ABSTRACT

Ecological education in term of physical development of individual

Key words: Ecological education, physical development, pre-school age, early school age, adolescence, ecological teachware.

This study focuses on an ecological education in term of physical development of individual. First it devotes to perception of animals in the historical context, further describes ecological education, its methods and system and brings out activities of Centrum ekologické výchovy OFČR. Then study continues with characteristics of particular life stages of pre-school children, early school children and adolescents. The final part of the study describes the specialties, on which are composed the training programs.